

Т. КАВАЛЬЧУК
загадчык бібліятэкай
ГГА "Гімназія № 2
г. Ваўкавыска"

Вядомы ва ўсім свеце

Асабісты погляд на творчасць
Івана Шамякіна

Праз усё маё жыццё мяне захаплялі творы Івана Пятровіча Шамякіна. Спачатку ў школе я зачытвалася шамякінскімі кнігамі і героямі, а потым ён стаў пісьменнікам майго жыцця. Кожны яго твор, такі рэалістычны, нібы падгледжаны ў жыцці, з сучаснымі інтрыгамі, канфліктамі, праблемамі, не адпускаў, пакуль не прачытаеш апошнюю старонку. Але і потым доўга над ім разважаеш, перажываеш, абмяркоўваеш з сябрамі. Творы Івана Шамякіна абуджаюць у сэрцы ўсіх чытачоў добрыя пачуцці і ўчынкі. Творы Івана Шамякіна прасякнуты павагай да чалавека, каханнем і любоўю, дыхаюць дабрывай.

Жыццё Івана Шамякіна — гэта сапраўдны подзвіг творцы. Народны пісьменнік Беларусі, Акадэмік НАН Беларусі, Герой сацыялістычнай працы, галоўны рэдактар выдавецтва "Беларуская Энцыклапедыя імя Пятруся Броўкі" — яшчэ многа можна пералічваць яго высокія пасады і званні. Але галоўнае тое, што Іван Шамякін — гэта пісьменнік, які змог так многа зрабіць для свайго народа, узбагаціўшы родную літаратуру цудоўнымі творами, унёсшы свой неацэнны ўклад у развіццё нацыянальнай культуры.

За 60 гадоў творчай працы ён напісаў 130 твораў, якія выходзілі тыражом больш за 25 мільёнаў. Вось нядаўна наша бібліятэка атрымала апошні 23 том збора яго твораў. У 23-х тоўстых тамах змясцілася ўсё тое цудоўнае, каштоўнае, што ён напісаў для нас, чытачоў.

У апошнім томе надрукаваны артыкул "Размова з чытачом", у якім пісьменнік разважае пра тое, якое вялікае значэнне для яго мела сувязь з чытачамі, натхняючая на напісанне новых твораў. Іван Шамякін просіць ў гэтым артыкуле прабачэння за тое, што не даў адказы на ўсе пісьмы, бо пісьмаў гэтых было вельмі шмат, а хацелася працаваць, каб паспець напісаць задуманае.

11 твораў Івана Шамякіна былі экранізаваны, многія пастаўлены на сцэнах розных тэатраў. Не буду пералічваць усе ўзнагароды, таму што іх вельмі шмат. Я проста хачу як бібліятэкар расказаць пра ўнікальныя кнігі гэтага пісьменніка, параіць чытачам прачытаць тое, што прачытала сама. Тыя творы, над якімі я вельмі доўга разважала, і з-за якіх у мяне былі бяссонныя ночы, бо пражывала не толькі сваё жыццё, але і жыццё яго герояў. Я ўпэўнена,

што толькі дзякуючы кнігам Івана Шамякіна я абрала такую прафесію, стала бібліятэкарам. А прачытаўшы кнігу “Атланты і карытады”, сваю дачку я назвала Віялетай — так звалі галоўную гераіню кнігі.

Іван Шамякін мой любімы пісьменнік, кожная яго кніга для мяне як свята — бярэш яе ў рукі і з першых старонак пачынаеш адчуваць сябе так, нібы ад’ехаў з шумнага, стамляючага, прасякнутага складанымі праблемамі свету на канікулы — да цішыні і спакою. Героі твораў Івана Шамякіна звычайныя людзі, іх унутраны свет, думкі, пачуцці не маюць паказной вышэйшасці, з імі здараецца тое, што можа здарыцца з кожным з нас. У лёсах герояў цесна пераплятаюцца падзеі вайны, з сучаснымі імгненнямі спалучэнне мае перажытае ў мінулым.

Першым маім адкрыццём любімага пісьменніка была кніга “Трывожнае шчасце”, якую я прачытала не ў 11 класе, як сучасныя школьнікі, а ў шостым, і была вельмі ўзрадавана адкрыццём свайго пісьменніка, свайго Шамякіна. А потым чытала ўсе яго творы, якія былі ў бібліятэцы, і чытаю, перачытваю да гэтай пары. Іван Шамякін ішоў за часам, гэта было яго ключом для стварэння такіх цікавых, напружаных, незвычайных і незабыўных раманаў.

Усім бацькам, якія выходзілі дзяцей, будзе цікава прачытаць аповесць “У засені палаца”. Багаты камерсант выстраіў сабе сапраўдны замак і загардзіўся тым, што ён самы багаты, на простых людзей глядзеў як на жывёл. Нікому ніколі не аказаў дапамогі. Яго вартаўнік хацеў параіць, каб ён паглядзеў на жыццё па-іншаму, каб заняўся выхаваннем свайго сына, які быў разбэшчаны, таму што рос у асяроддзі раскошы і эгаізму. Камерсант абразіў вартаўніка, не звярнуў увагі на яго словы. Гэта скончылася плачэўна, Вадзім стаў наркаманам. Але жаданне вартаўніка ўмяшання ў гэтыя чужыя для яго праблемы скончылася дрэнна: Вадзім вырашыў яму адпомсціць.

“Сатанінскі тур” можна назваць энцыклапедыяй эпохі — 90-х гадоў. Малады вучоны Уладзіслаў Булаўскі падаўся на шлях камерцыі, аднак памёр падарозе на Варшаўскі базар. Гэта было повадам для таго, каб астатнім вярнуцца, але разважныя гандляры паступілі па-іншаму. За пошукам лёгкіх грошай, модных шмотак некаторыя людзі забываюць пра чалавечыя пачуцці і годнасць. Так у гэтай аповесці паказаны бездухоўныя людзі, якім важней за ўсё

багацце. Яны вазілі ў аўтобусе памерлага чалавека, а самі бегалі ў гэты час гандляваць і куплялі сабе моднае адзенне.

Яшчэ аб праблемах бацькоў і дзяцей аповесць “Крывінка”, якую таксама павінны прачытаць бацькі. Прэзідэнт дзвюх фірмаў Георгій Галавач да бяспамяцтва любіць сваю адзіную дачку. Ён нават не мог падумаць, чым яна адплаціць за такую любоў. Ён стане ахвярай дачкі, якая з дапамогай свайго кавалера яго шантажыравала, а потым знікла на доўгі час. Бацькі ўжо справілі памінкі, а яна праз некаторы час патэлефанавала. Аказалася, што Арыадна звязалася з “міжнародным авантурыстам” Феліксам Гольбахам і з ім з’ехала ў Парыж. А потым ён, забраўшы грошы, уцёк ад яе. На прыкладзе шамякінскай гераіні можна судзіць, якія сёння бываюць цынічныя маладыя людзі — марнатраўцы і спажывцы, якія не хочуць працаваць, а прагнуць прыгожага жыцця. Прачытаўшы гэты твор, і я задала сабе пытанне, ці правільна выходзілі сваіх дзяцей.

Пра многія важныя праблемы і пытанні, якія звязаныя з жыццём у сучасных сем’ях, гаворыцца ў аповесці “Пошукі прытулку”. Вядомы вычоны-селекцыянер, які вывеў новыя гатункі бульбы, доктар навук, акадэмік аграрнай акадэміі, быў паважаным чалавекам, але калі ён пайшоў на пенсію, раптам ўсе пра яго забыліся. Нават стаў ён непатрэбны сваёй сям’і. Жонка памерла, і ён пераехаў да сына, а пазней — да дачкі. Але паўсюдна яму не хапала цеплыні, спагады, увагі, ён сябе адчуваў нікому не патрэбным хворым і нямоглым чалавекам, яго агарнулі сум і адзінота. Выратавала Іgnата Андрэявіча зямля, пра якую ён пастаянна дбаў і думаў. Ён зусім інакш пачаў сябе адчуваць, калі пераехаў жыць у свае родныя мясціны. Тут яго лячылі прырода і хата, якую многа гадоў таму ён сам пабудаваў.

Возьме вас за душу і не пакіне раўнадушным твор з адмоўнымі героямі “Завіхрэне”. З першых старонак аповесці пачынаеш спачуваць маладому архітэктару Алегу Журковічу, які сем гадоў невіноўны правёў у турме. Яго абвінавачалі ў забойстве любай дзяўчыны, і пракурор хацеў нават выбіць для яго вышэйшую меру. Але нейкі пісьменнік уступіў у дыскусію з генпракурорам і знайшоў словы, каб даказаць, што Алег Журковіч вельмі кахаў сваю любую і не мог так жорстка яе забіць.

Пасля камеры смертнікаў ён апынуўся на зоне, і яму прыйшлося спазнаць “невynosныя пакуты... маральнага падзення”. Праз сем гадоў яму паведамілі, што злавiлі маньяка, серыйнага забойцу, які забiў больш за дзесяць жанчын, у тым лiку і Алегаву каханую — Рагнеду.

Прайшоўшы праз такія страшныя выпрабаванні, Алeг Журковiч не зламаўся, не стаў бандытам, а хацеў усё забыць і жыць, як усе людзi. Але забыць не змог, гэтыя цяжкiя гады назаўсёды ўрэзалiся ў яго памяць. Ён вырашываў адпомсціць пракурору за свае пакуты. “Сем гадоў ён капiў гнеў на правасуддзе тае ўлады, якая невинуюнага асудзiла на смерць... Як лёгка чалавека можна прыхлопнуць. Як муху”. Аднак Алeг Журковiч не хацеў помсціць за сябе, ён хацеў адпомсціць за сваю каханую Рагнеду. Не яны забiлi, але яны не хацелi адшукаць сапраўднага забойцу, і за гэты ўпушчаны час маньяк адправiў на той свет яшчэ многа жанчын.

Алeг Журковiч здагадаўся, якiм чынам пракурор Багдан Загадай “зарабiў” такое вялiкае багацце. Ад Алега ён хутка адкупiўся сваёй старой дачай, бо хлопцу не было дзе жыць, і ён згадзiўся. А далей ён сустракае свайго сябра па турме Івана Цiхотку, і яны становяцца сучаснымi робiнгудамi: рабуюць багатых і дапамагаюць бедным людзям, якія апынуліся ў цяжкiм становiшчы.

Усiх маладых людзей зацiкавяць сямейныя ўзаемаадносіны герояў аповесцi “Абмен”. Некаторыя чытачы, разабраўшыся ў канфлiктах галоўных герояў, зразумеюць свае памылкi, убачаць сябе. Цяпер многiя сем’i распадаюцца па прычыне псiхалагiчнай несумяшчальнасцi. Памiж Аксёнам і Ядвiгай таксама не было сапраўднай гармонiі і паразумення, і гэта iх аддаляла адзiн ад другога, вяло да сямейнага разладу.

Для Аксёна галоўным у жыццi была яго работа, малады прафесар быў апантаны навукай, складанымi формуламі. У iх не было дзяцей, і кожны з iх паасобку шукаў радасць і шчасце ў жыццi. Аксён — у навуковай творчасцi, а яго жонка — у пацехах. Яна сярдуе, што ён не заўважае яе прыгажосцi, і знаходзiць сабе палюбоўнiка. У вынiку руйнуюцца дзве сям’i, і становяцца героi, добрыя людзi, становяцца няшчаснымi. Як бачым, Івана Шамякiна турбавалi праблемы сучаснай сям’i, разводы ў маладых сем’ях.

Рыхтуючыся да 70-годдзя Перамогi, я перачытала творы пра вайну, каб параiць iх дзецям. Пiсьменнiк сам быў удзельнiкам вайны, таму пiсаў пра тое, што навечна ўрэзалася ў яго памяць. У Івана Шамякiна шмат невялiкiх апавяданняў ваеннай тэматыкi, якія могуць перавярнуць тваю свядомасць і выцiснюць у чытача з вачэй слёзы спачування героям, якія апынуліся ў агнi вайны.

Хочацца чытачам параiць прачытаць апавяданне “У снежнай пустынi”. Фашысты падбiлi самалёт, адказаў адзiн матор. Лётчыкi не дацягнулi да Мурманска 800 кiламетраў і вымушаны былі прызямлiцца на лёд рэчкi ў бязлюднай снежнай пустынi. Страшэнны быў мароз, запасаў ежы не было за выключэннем некалькiх галетаў і шакаладак. Як цяжка было iм выжываць у такіх умовах у чужой краiне, вы можаце зразумець, калi самi прачытаеце.

Капiтан Волкаў быў цяжка паранены, з высокай тэмпературай, і ўвесь час прасiў свайго сябра кiнуць яго з пiсталетам, альбо прыстрэлiць. Ён не верыў, што яны змогуць выратавацца. Але лётчык Вася яго не слухаў. Перамагаючы боль і сабраўшы ў кулак ўсю сваю волю, ён цягнуў лодку-санкi з параненым, якія сам зрабiў з абломкаў самалёта.

Яго намаганнi і вера не былі дарэмнымi, яны жывымi дабралiся да сваёй Радзiмы.

Увесь час утрымлiвае ў напружаннi апавяданне “Бацька”. Розумам ведаеш, што гэта толькi апавяданне, толькi кнiга, але калi чытаеш, сэрца молiць, просiць гэтага змучанага вайной лейтэнанта бегчы хутчэй і баiшся нават далей чытаць тэкст: а раптам немцы яго дагналі і ён не данясе свой завернуты ў палатку скарб, сваю дарагую дачушку? Гэта ж такiм быў майстрам слова Івана Шамякiн, гэта ж трэба так напiсаць, каб чытач верыў кожнаму слову, і, чытаючы, з вачэй цяклi слёзы...

Калi б мужчыны прачыталi твор “Выпрабаванне пачуццямi”, яны б саромiлiся кiдаць сваiх дзяцей і не разводзiлiся без вельмi важных на тое прычын.

Так прыгожа пра любоў, як пiша Іван Шамякiн, не змог болей напiсаць нi адзiн пiсьменнiк.

Ранены салдат, які любiў чытаць кнiгi, а ў шпiталi iх было не шмат, і пра якога даведалася прыгожая бiблiятэкарша, і пачала да яго прыходзiць, закахаўся. Такую нельга было не кахаць. Але гэты салдат сэрцам разумеў, што гэта непраўдлiва, не для

таго ён ваяваў, каб дабавіць да дзяцей-сіратаў яшчэ аднаго — свайго сына, таму што ў яго ёсць жонка і сын, хоць свайго сына яшчэ не бачыў. Ён здолеў перасіліць сваё каханне і вярнуцца да сваёй сям'і. А цяперашнія маладыя бацькі лёгка кідаюць і забываюць сваіх дзяцей, хочацца такіх назваць “маральнымі ўродамі”.

Прасякнуты праўдай, болей і гераізмам раман “Зеніт”, які лічыцца аўтабіяграфічным, і цяпер хочацца яго ўспрымаць, як помнік зенітна-артылерыйскаму дывізіёну, ў якім служыў Іван Шамякіна. У рамане раскрываюцца падзеі апошняга года вайны. У цэнтры рамана цяжкае становішча салдат на фронце: голад, холад, страх. Вядучая тэма рамана — жанчына на вайне: “яны паводзілі сябе, што статак палахлівых авечак, ціснуліся адна да адной, плакалі”. Письменнік шкадуе тых жанчын, якія воляю лёсу былі накіраваны ў зенітна-артылерыйскі дывізіён, і якім было вельмі цяжка, якія замярзлі самі, але больш чым за сябе перажывалі за сваіх дзяцей, і родных, якім таксама было холадна, і страшна жыць побач з фашыстамі. Письменнік праўдзіва раскажа пра ўсё, як было на самай справе, пра невыносныя ўмовы існавання салдат, ад якіх патрабавалі безумоўнага выканання каманд і загадаў.

Не прамінуў Іван Шамякін і Чарнобыльскую тэму. Адразу пасля выбуху спецыяльна прыехаў у радыяцыйную зону, каб быць сведкам гэтай бяды, пранікнуць і адчуць сэрцам Чарнобыльскую катастрофу. А потым І. Шамякін піша цудоўную кнігу “Злая зорка”, а пазней аповесць “Зона павышанай радыяцыі”. У цэнтры твора лёс сям'і старшыні выканкама аднаго з раёнаў Гомельшчыны Уладзіміра Паўлавіча Пільчанкі. Адбываюцца падзеі, адна трагічней другой. Атрымалі вялікую дозу радыяцыі малодшы сын Глеб і яго цяжарная жонка. Загінуў у Афганістане старэйшы сын Барыс. Пахаваў Уладзімір Паўлавіч і жонку, якая прыняла на сябе боль усіх сваіх дзяцей. Письменнік нічога не перабольшвае, падзеі, адлюстраваныя ў рамане, — вынік складанага жыцця, той жудаснай сістэмы, на рахунку якой перакрэслены чалавечыя жыцці, пакалечаныя лёсы, страчаныя надзеі. Калі мы, бібліятэкары, праводзім для старшакласнікаў урок смутку “Чарнобыль — боль, які спальвае сэрца”, абавязкова зачитваем урывак з рамана “Злая зорка”, менавіта гэтае месца, дзе гераіня, маладая жанчына Ліза, не хацела пакідаць радыяцыйную зону, таму што не хацела пакідаць свой новы прыгожы дом. Яна хацела яго спаліць.

“Ліза крута павярнулася, села на ўсходцы, запусціла пальцы ў косы, разбурыла куксу, валасы пасыпаліся на плечы, на твар.

Уладзімір Паўлавіч скалануўся. Не, не фарс гэта — трагедыя: у жанчыны страшныя вочы, непрытомныя, несвядомыя. Такіх вачэй ён не бачыў. Бачыў страх. Але гэта не страх ці не проста страх, тут такое пачуццё, якому, напэўна, няма вызначэння і ў псіхіятраў. А самае дзіўнае, што людзі, якія былі моцныя ў рабоце, у будзе паказваюць сябе слабымі.

— Не магу я жыць без яе! Не хачу! Спяю! Лепш спяю! — закрычала Ліза. — Мне лягчэй будзе...

— Запалкі даць? — але тут жа сцяміў, што не да месца тут яго іронія, так гаварыць можна было з Шубай, і ўзлаваўся і ўжо не толькі на Лізу — на сябе, на Пустахода, на ўвесь свет, сарваўся на крык:

— Дурніца! Спаліць яна! Праз тыдзень-два вернешся... Ты думаеш, жыццё канчаецца? Дзактывацыю правядзем — будзем жыць!

Але самае страшнае было у тым, што Уладзімір Паўлавіч не верыў у свае перакананні, мазгі, што дзяцел дрэва, дзяўбло кароткае слова: “Навечна”.

У жывой сувязі з сучаснасцю разгортваецца ваенная тэма ў рамане “Вазьму твой боль”. Письменнік дае карціну жыцця пасляваеннай вёскі 70-х, якая не забыла пра тое, што адбывалася ў гады гэтай страшнай вайны. Жудасны канфлікт разгортваецца паміж рабочым саўгаса Іванам Батраком і быўшым паліцаем, які пасля турмы прыязджае ў сваю вёску. Цяжка стала жыць сумленным людзям у адной вёсцы з такім подлым чалавекам, асабліва цяжка было Івану, таму што гэты паліцай забіў яго маці і малую сястрычку. Вырашае гэты канфлікт паміж сваім мужам і паліцаем Тася, жонка Івана.

Вельмі радуе, што такі цікавы твор, які павінны ведаць усе беларусы, раман “Сэрца на далоні” вывучаецца вучнямі ў школьнай праграме. Эмацыянальны, пранікнуты спачуваннем, вырашэннем жыццёвых праблем, а таксама вечных узаемаадносін паміж дзецьмі і бацькамі. Чытаеш і разумееш, якое складанае жыццё, якія неспадзянкі яно ўладжвае людзям. Адразу пачынаеш спачуваць шматпакутнай Зосі Савіч, у якой была цяжкая хвароба сэрца. Яе, ні ў чым не вінаватую жанчыну, як дачку здрадніка ссылаюць. У кнізе падзеі сучаснага жыцця пераплятаюцца з ваенным часам. Вельмі ўражвае ўрывак, дзе Яраш яшчэ юнаком змагаецца з фашыстамі, помсціць за павешанне сваіх сяброў, як ён пад самым носам ў немцаў сумеў ад іх уцячы і хаваецца ў доме Зосі Савіч. Вельмі добра, што гэты твор чытаюць школьнікі старэйшых класаў, і па іх водгуках можна здагадацца, што ён і ім падабаецца.

Яшчэ многа хочацца напісаць пра цікавыя кнігі, таму што кожны твор прыносіць з сабой свежыя ўражанні, узятая з глыбіні жыцця, новыя тэмы і праблемы сучаснасці і новыя вырашэнні гэтых тэм і праблем.

У Мінску адкрылі мемарыяльную дошку, яна ўстаноўлена на доме, дзе письменнік Іван Шамякін пражыў больш за 30 гадоў, а помнік знаходзіцца ў вёсцы Карма Добрушкага раёна, непадалёку ад школы, дзе вучыўся Іван Шамякін.

Вельмі шкада, што сучасная моладзь не вельмі любіць чытаць беларускія кнігі. Яны не змогуць зразумець, якая цікавая наша беларуская кніга і якія цікавыя творы Івана Шамякіна. Але лепшыя чытачы бібліятэкі, прынёсшы здаваць кнігі Івана Шамякіна, дзякуюць нам, бібліятэкарам, за тое, што мы ім паралі іх прачытаць, а значыць яны ім вельмі спадабаліся.